

آموزش‌های علمی-کاربردی ویژه گروه‌های خاص

TET for Special Groups

آموزش‌های علمی-کاربردی که به افراد خاص شامل گروه‌های کم‌توان یا ناتوان جسمانی-عقلانی و نوابغ عرضه می‌شود.

همه کشورهای در سراسر جهان به سبب نقش خود در بهبود بهره‌وری کارگران و کاهش نرخ بیکاری، به آموزش‌های عملی و حرفه‌ای اهمیت زیادی می‌دهند (Khalifa and Abdul Aziz, ۲۰۱۰). در این میان، براساس بررسی‌ها و آمارهای مجامع علمی و فرهنگی بین‌المللی نظیر یونسکو و برخی کشورهای غربی، حدود ۱۰ تا ۱۵ درصد از کودکان مدرسه‌رو هر کشور استثنایی‌اند و نیاز به توجه خاص آموزشی دارند (افروز، ۱۳۸۰). از طرفی براساس آمارهای موجود چهار تا پنج درصد از افراد معلول در سراسر جهان زیر خط فقر زندگی می‌کنند و این آسیبی بزرگ است. در حالی که آنها قادر به کمک به توسعه ملی نیستند. آموزش‌های شغلی و آموزش هدفمند در مراکز متمرکز به مثابه شیوه‌های مناسبی که با خدمات شغلی مطلوب طراحی شده است، می‌تواند توانایی افراد دارای معلولیت در دستیابی به جریان اصلی تولید ملی را افزایش دهد (International Labour Organization, ۲۰۰۸). از این رو شناسایی این قبیل افراد و آموزش و پرورش آنان از ابعاد مختلف حائز اهمیت است و عدم توجه به تعلیم و تربیت آنان موجب زیان‌های اجتماعی و اقتصادی برای جامعه و هدر رفتن تعداد زیادی از افراد جامعه خواهد شد (دانشگاه جامع علمی-کاربردی، ۱۳۹۷).

سیاست‌های اصلی و خط‌مشی‌های اساسی برای آموزش مهارت‌ها در بسیاری از کشورها اکنون با هدف فعال‌سازی معلولان برای شرکت در مؤسسات آموزش حرفه‌ای در دستور کار قرار دارد. آموزش در مراکز ویژه در توانبخشی شغلی اولیه نیز رویکرد غالب می‌باشد (International Labour Organization, ۲۰۰۸). هرچند تحقیقات کمی در مورد برنامه‌های آموزش فنی و حرفه‌ای در دسترس است که

برای تأمین نیازهای گروه‌های خاص طراحی شده‌اند. افراد دارای نیازهای ویژه آموزشی، در رابطه با بازار کار، معمولاً به منزله حاشیه‌نشین یا در معرض خطر محرومیت اجتماعی طبقه‌بندی می‌شوند. امروزه آرایش این گروه به قدری پیچیده است که در بیشتر موارد، تشخیص نیازهای واقعی افراد دارای معلولیت دشوار است. افرادی که از آنها به عنوان «جامعه محروم» یاد می‌شود، گروهی بسیار ناهمگن را تشکیل می‌دهند، زیرا همه افراد از لحاظ هویت، نیازهای شخصی و شرایط موجود در آن که، توسط عوامل مختلفی شکل می‌گیرند، منحصر به فرد هستند (Granados, ۲۰۱۲).

براساس گزارش سازمان جهانی کار، آموزش حرفه‌ای در مراکز ویژه به طور عمده با فراهم کردن روش‌های توانبخشی حرفه‌ای انجام می‌شود. این مراکز بر آموزش‌های مشتمل بر امکانات برای معلولان تأکید می‌کنند (International Labour Organization, ۲۰۰۸). در این شرایط، یونسکو درصدد ایجاد سازگاری بیشتر برنامه‌ها است و تجزیه و تحلیل جدیدی را ارائه می‌دهد که هدف آن اطمینان از این امر است که آموزش‌های علمی-کاربردی می‌تواند به ایجاد جوامع مساوی و پایدار کمک کند (UNESCO, ۲۰۱۷).

به طور کلی، آموزش‌های ویژه برای جوانان ناتوان بر مهارت‌های عملکردی زندگی و انتقال به بزرگسالی از جمله اشتغال، نگهداری خانه، مشارکت در جامعه و روابط شخصی و اجتماعی تمرکز دارد. بررسی ادبیات نشان داد که تدریس مهارت‌های کاربردی زندگی در جوانان با ناتوانی‌های متوسط با استفاده از مداخلات مختلف باعث بهبود کیفیت زندگی، استقلال و تنظیم جامعه می‌شود. باین حال، کمبود ادبیات در مورد برنامه‌ریزی جامع برای جوانان با مشکلات جدی بهداشت روانی و ناتوانی در رشد وجود دارد (Butler et al., ۲۰۱۰).

افراد دارای معلولیت از راه‌های مختلفی چون مؤسسات آموزش خاص، آموزش‌های حین کار، کارآموزی غیررسمی یا فعال سیاست‌های بازار کار به یادگیری می‌پردازند. این گزینه‌های آموزش از نظر هزینه و احتمال اشتغال کارآموزان و اهداف درازمدت آنها متفاوت‌اند (International Labour Organization, ۲۰۰۸). در میان انواع آموزش‌های ارائه شده، آموزش‌های علمی-کاربردی مزیت عمده‌ای در ارائه

قابل توجه در هوش و مهارت‌های سازگاری که از کودکی شروع می‌شوند (تولد تا هجده سالگی). عملکرد این افراد به میزان زیادی بسته به خدمات دریافتی آنها طیف وسیعی دارد. بیشتر افراد دارای عقب‌ماندگی ذهنی قادر به دستیابی به خودکفایی هستند (Snell, ۲۰۱۹).

مفهوم عقب‌ماندگی ذهنی به‌طور مداوم در حال تغییر است و این تغییرات را می‌توان بازتابی از تغییر در دیدگاه افراد دارای عقب‌ماندگی ذهنی در نتیجه تحقیقات صورت گرفته و همچنین درک واضح‌تر از موضوعات مربوطه دانست. این دیدگاه بر روابط بین قابلیت‌ها، محیط‌ها و عملکرد نیز تمرکز دارد. ارتباطات، مراقبت از خود، زندگی در خانه، مهارت‌های اجتماعی، کاربرد جامعه، استقلال شخصی، بهداشت و ایمنی، عملکرد علمی، اوقات فراغت و کار از جمله مهارت‌های انطباقی موردنیاز این افراد است (Kiarie, ۲۰۰۶).

از جمله راهبردهای مفید برای شکل دادن به شیوه‌های آموزش مورد استفاده برای تهیه افراد معلول عبارتند از: شناسایی و تمرین کارهایی که نشان‌دهنده بازار کار فعلی جامعه است، آموزش مهارت‌هایی برای کارآمد بودن، آموزش فراگیران در درون جامعه، شناسایی راهبردهای تطبیقی که باعث تشویق استقلال فراگیران شود، هماهنگی و همکاری با برنامه‌های خدمات بزرگسالان و درگیر کردن والدین در آماده‌سازی فرزندان خود برای کار (Ramon and Gelabert, ۲۰۰۸).

در راستای ارائه روش‌های مؤثر برای افراد دارای معلولیت فکری بسته‌های نرم‌افزاری وجود دارند که برای حمایت از این افراد طراحی شده‌اند. هر نرم‌افزار یادگیری که بتواند متناسب با منافع فراگیر و متناسب با محتوا باشد، می‌تواند در پشتیبانی از یادگیری با افراد دارای معلولیت فکری مفید باشد. استفاده از مواد واقعی در محیط‌های طبیعی، مؤلفه‌ای اساسی در آموزش مؤثر فراگیران دارای معلولیت فکری است. مواد واقعی برای ایجاد انگیزه در فراگیران و تسهیل تعمیم در چندین محیط مفید است. راهکارهای مفید برای آموزش فراگیران دارای معلولیت

آموزش‌های مناسب و تخصصی دارد و افراد را نسبت به آنچه قبلاً بوده‌اند باصلاحیت‌تر و توانمندتر می‌سازد (James, ۲۰۰۵) به نقل از Khosravipour and Soleimanpour, ۲۰۱۲). همچنین بهره‌وری آموزش‌های علمی-کاربردی از دیگر انواع نظام‌های آموزشی بیشتر است (خسروی پور و سلیمانپور، ۱۳۹۳). بنابراین براساس دو ویژگی ذکر شده، به نظر می‌رسد ارائه این نوع از آموزش‌ها برای افراد دارای ویژگی‌های خاص کارایی بالاتری داشته باشد.

مطالعات تحلیلی آموزش فنی و حرفه‌ای تأیید می‌کنند که انتخاب و تأمین آموزش‌های حرفه‌ای متناسب با دسته‌بندی‌های تعریف‌شده از فراگیران با نیازهای ویژه آموزشی متفاوت است (Granados, ۲۰۱۲). هرچند تحقیق و مطالعه در زندگی کودکان استثنایی در مقایسه با گذشته دارای شرایط پیچیده‌تری است، اما هدف از ارائه آموزش‌های کاربردی به افراد خاص فراهم کردن فرصت‌های مناسب و امکانات آموزشی ویژه برای شکوفاسازی حداکثر توانایی ذهنی و جسمی آنان با توجه به ویژگی‌های عقلانی و جسمانی آنان می‌باشد. از نظر آموزشی، زمانی کودکی را استثنایی محسوب می‌کنیم که ناگزیر باشیم برنامه‌های آموزشی را برای آنها تغییر دهیم. برای دستیابی به هدف‌های آموزشی افراد استثنایی را گروه‌بندی می‌کنیم، زیرا اعتقاد بر این است که حتی به کودکانی که میزان معلولیت آنها شدید است می‌توان کمک کرد تا از زندگی مفیدتری برخوردار شوند. در این مقاله دو گروه مخاطبان خاص مدنظر قرار گرفته‌اند که گروه اول، افراد دارای معلولیت و نقایص عقلانی و جسمانی هستند که منجر به ایجاد اختلال در یادگیری یا روابط زندگی اجتماعی آنها شده است و گروه دوم، نوابغ یا افرادی که از نظر هوشی در سطح بالاتر از معمول قرار دارند.

افراد دارای معلولیت و نقایص عقلانی و جسمانی

عقب‌ماندگی ذهنی شرط محدودیت‌های اساسی در عملکرد ذهنی است که بر عملکرد در زندگی روزمره تأثیر می‌گذارد. تشخیص آن شامل سه معیار است: محدودیت‌های همزمان

(۱۳۹۶).

در گذشته‌های نه چندان دور اعتقاد بر این بوده است که نخبگان و افراد دارای توانایی‌های برتر، خودبه‌خود و با اتکا به توانایی‌های فردی رشد کرده، به سرحد شکوفایی خواهند رسید. با این حال امروزه بیشتر متخصصان به این نتیجه رسیده‌اند که برای شکوفایی و تلف نشدن استعدادها و توانایی‌های کودکان با استعدادهای درخشان چاره‌ای جز ارائه آموزش‌های ویژه به آنان نیست. بدین‌منظور در کشورهای پیشرو، الگوها و برنامه‌های درسی متنوعی برای آموزش دانش‌آموزان با استعدادهای درخشان ارائه شده است. با توجه به تجربه‌های جهانی، چاره‌ای جز توجه به علاقه‌ها و نیازهای دانش‌آموزان با استعدادهای درخشان نیست (ابوالقاسمی و همکاران، ۱۳۹۸).

فرهنگ لغت/انکار تا استعدادها را یک توانایی طبیعی برای انجام کارهای خاص به‌خصوص در حیطه هنری تعریف می‌کند. بنابراین، استعدادها توانایی‌های ذاتی هستند که می‌توانند از راه برنامه‌تمرینی متناسب توسعه یافته و تقویت شوند. هر کودک سطح مشخصی از استعدادها یا استعدادهای نهفته دارد که باید شناسایی و پرورش یابد. برای اینکه استعداد(های) کودک به‌طور صحیح مورد استفاده قرار گیرد و رشد یابد، شناسایی زود هنگام چنین استعدادی امری مستقل است. شناسایی زود هنگام، فراهم کردن محیط مناسب برای یادگیری را تضمین می‌کند که در نهایت فرد به مهارت‌های خلاقانه خود آموزش می‌یابد و از آن خارج نمی‌شود. از طرف دیگر، آموزش فنی یک رشته چندوجهی، چندرشته‌ای و عملی است که با هدف تجهیز فرد به آموزش فنی و حرفه‌ای لازم انجام می‌شود (Osondu and Okon, ۲۰۱۳).

براساس ویژگی‌های این افراد، مراکز مطالعات در ارائه آموزش‌ها برای افراد خاص (نوابغ) باید معیارهای زیر را رعایت کنند:

• دارای یک حرفه‌ای با کارآزمایی لازم، یک مرکز با زیرساخت‌های مناسب و نیروی انسانی مایل به سرمایه‌گذاری نسبت به ارائه آموزش‌های باکیفیت به

فکری شامل موارد زیر است، اما به تکنیک‌های زیر محدود نمی‌شود:

- یک مفهوم یا مؤلفه فعالیت را به‌طور همزمان آموزش دهید.
- یک‌بار در یک زمان آموزش دهید تا به پشتیبانی از حفظ کردن و ترتیب‌بندی کمک کنید.
- دانش‌آموزان را در گروه‌های کوچک یا در صورت امکان تک‌به‌تک آموزش دهید.
- همیشه چندین فرصت برای تمرین مهارت‌ها در موقعیت‌های مختلف فراهم کنید.
- از هشدارهای جسمی و کلامی برای هدایت پاسخ‌های صحیح استفاده کنید و ستایش کلامی خاصی را برای تقویت این پاسخ‌ها ارائه دهید (Texas Council for Developmental Disabilities, ۲۰۱۳).

همچنین فناوری‌های کمکی مانند تهیه لپ‌تاپ برای کمک به فراگیران دارای ناتوانی، ارائه امکاناتی مانند اجازه نشستن فراگیر در کنار معلم یا اجازه ارائه گزارش شفاهی توسط آنان، تغییراتی از قبیل کاهش میزان تکالیف دانشجویی اختصاص یافته و استفاده از دستیاران معلمان در انجام کارهای مختلف از جمله راهبردهایی است که مراکز آموزشی برای افراد دارای ناتوانی می‌توانند ارائه دهند (Understood Team, ۲۰۲۰).

نوابغ

براساس تعریف انجمن ملی کودکان سرآمد (۲۰۱۵)، دانش‌آموز تیزهوش به فراگیری اطلاق می‌شود که هنگام مقایسه با هم‌تایان مشابه خود از نظر سنی، تجربه و محیط به‌طور بالقوه سطوح بالاتری از تجارب پیشرفت را نشان می‌دهد. این فراگیران در امور تحصیلی خود موفق‌ترند و پیشرفت بیشتری را نشان می‌دهند. تعداد زیادی از پژوهشگران نشان داده‌اند که فراگیران سرآمد به‌سبب برخورداری از تمایلات کمال‌گرایانه در پاسخ‌دهی به مطالبات زندگی تحصیلی در معرض طیف وسیعی از پیامدهای منفی قرار می‌گیرند (رضوی علوی و همکاران،

دانشجویان باشد.

• باید در ارائه تجهیزات مورد نیاز کارآفرینی حرفه‌ای عمل کند.

• باید در پذیرش شرایط و ضوابط و رویه‌های تعیین شده توسط نوابغ انعطاف‌پذیر باشد.

همچنین براساس نتایج پژوهشی توسط ابوالقاسمی و همکاران (۱۳۹۸) پیشنهاد شده است که در محتوا و فرایند آموزشی فراگیران استعداد درخشان به مواردی چون وجود فعالیت عملی، توجه به خلاقیت، تخصصی کردن مطالب، همراهی با علم روز جهان، توجه به علایق و استعدادها، فردی، کاربردی بودن، یادگیری فعال، روش اختصاصی برای هر درس توجه بیشتری شود.

تجارب سایر کشورها در ارائه آموزش‌های حرفه‌ای ویژه گروه‌های خاص

براساس منابع موجود، بنگلادش جزو اولین کشورهایی بود که کنوانسیون حقوق افراد معلول سازمان ملل را تصویب کرد. در این کشور، دولت تعهد کرده است گنجاندن افراد دارای معلولیت در آموزش مهارت‌ها و اشتغال در اولویت اصلی باشند و یک سهمیه پذیرش ۵ درصد برای دانشجویان معلول در کلیه مؤسسات آموزش فنی و حرفه‌ای تعیین شده است (International Labour Organization, ۲۰۱۷).

در برخی از کشورها مانند آلمان و اسلواکی، افراد با نیازهای خاص آموزشی و اکثر افراد دارای ناتوانی در فضای آموزشی مجزایی قرار می‌گیرند. هدف این برنامه‌ها عمدتاً بر توسعه مهارت‌های شغلی متمرکز است (Granados, ۲۰۱۲).

اسپانیا به همراه سایر کشورهای عضو اتحادیه اروپا برنامه‌ها، سیاست‌ها و آیین‌نامه‌هایی را برای تقویت ورود معلولان در محیط‌های کاری معمولی و محافظت شده (مراکز شغلی ویژه و مراکز حرفه‌ای) و ترغیب خوداشتغالی تدوین کرده است. برای مثال، در اسپانیا، فراگیران با مشکلات یادگیری معمولاً آموزش اجباری را کامل می‌کنند و وارد یک برنامه تضمین اجتماعی یا برنامه درج اشتغال می‌شوند. آنها به آموزش‌های حرفه‌ای سطح متوسط نیز هدایت می‌شوند.

فراگیران دارای معلولیت شنوایی معمولاً وارد برنامه‌های آموزشی می‌شوند درحالی‌که اکثر فراگیران دارای معلولیت بینایی، حسی و حرکتی با آموزش‌های متوسطه و بالاتر، دوره‌های تحصیلات عالی و مطالعات دانشگاهی را نیز ادامه می‌دهند (Ramon and Gelabert, ۲۰۰۸).

کمیسیون اروپا پروژه‌های مهمی به نام Opti-work (راهبردهای بهینه‌سازی برای ادغام افراد معلول در کار) را طراحی و توسعه داده است. این پروژه از ۲۰۰۶ آغاز شد و سه سال به طول انجامید و شرکای هلند، ایرلند، انگلستان، فنلاند، یونان و بلژیک شامل آن بودند. محققان بر آموزش و کارآموزی معلولان در سراسر این کشورهای اروپایی نظارت می‌کنند (Granados, ۲۰۱۲).

همچنین نظام آموزش حرفه‌ای و کارآموزی (VET) دانمارک نمونه‌ای از یک راهبرد انعطاف‌پذیر است که این فرصت را به فراگیران می‌دهد تا تجارب مختلف شغلی را در زمینه بازار کار تجربه کنند. این برنامه به فراگیرانی که دارای معلولیت هستند، برنامه‌های کوتاه ارائه می‌دهد و به‌گونه‌ای طراحی شده است که دانشجویان بتوانند در بخش‌های نیازمند کارگران آموزش ببینند. همچنین از نظر ارائه، اکثر برنامه‌های آموزش حرفه‌ای و کارآموزی قابل انعطاف است تا بتوانند قبل از کار به مدت یک دوره، صلاحیت نسبی را کسب کنند (روزنفلد و همکاران، ۲۰۰۸ به نقل از Granados, ۲۰۱۲).

انجمن آمریکایی در زمینه ناتوانی‌های فکری و رشد، بهترین دوستان، انجمن ملی سندرم داون، انجمن افراد دارای معلولیت شدید و صدای عقب‌افتاده از جمله مهم‌ترین سازمان‌های فعال در زمینه آموزش برای افراد دارای ناتوانی‌های متفاوت می‌باشند (Texas Council for Developmental Disabilities, ۲۰۱۳).

همچنین در آمریکا انجمن کودکان استثنایی (CEC) انجمنی حرفه‌ای است که برای بهبود موفقیت تحصیلی کودکان دارای معلولیت یا استعدادهای خاص اختصاص دارد. معلمان و مدیران ویژه آموزش و پرورش، اساتید، ارائه‌دهندگان خدمات مرتبط، متخصصین حرفه‌ای و والدین

آموزش‌های علمی-کاربردی ویژه گروه‌های خاص

آموزشی را راه واحدهای دانشگاهی، دولت‌های ایالتی یا سازمان‌های داوطلبانه غیردولتی (سازمان‌های غیردولتی) انجام می‌دهد. شورای توانبخشی هند و انستیتوی ملی معلولان ذهنی هر دو زیر پوشش دولت و وزارت رفاه هند هستند (Raver, ۲۰۰۱).

اقدامات انجام‌شده در ایران برای آموزش‌های علمی-کاربردی ویژه گروه‌های خاص

ساختار آموزش فنی و حرفه‌ای و علمی-کاربردی در کشورهای توسعه‌یافته یا در حال توسعه دارای تنوع نسبتاً قابل توجهی است. این مسئله فی‌نفسه حاکی از آن است که آنچه باعث موفقیت نسبی برخی کشورها در امر آموزش فنی و حرفه‌ای بوده است، تبعیت از یک الگوی خاص و واحد یا به قولی نسخه‌ای تجویز شده نیست بلکه هر کشوری بنا به مقتضیات و شرایط اقتصادی و اجتماعی و مختصات کلی نظام آموزشی سعی در استفاده از ساختار مناسبی برای آموزش فنی و حرفه‌ای و علمی-کاربردی داشته است (سعیدی رضوانی و بینقی، ۱۳۸۲).

در ایران، دانشگاه فنی و حرفه‌ای بیشتر به آموزش‌های عام می‌پردازد و دانشگاه جامع علمی-کاربردی به صورت تخصصی‌تر و جنبه اشتغال در سطح آموزش عالی مهارتی فعالیت دارند. در کشور نیازمند نیروی تخصصی تکنسین، کاردان و کارشناس فنی تخصصی هستیم و دانشگاه جامع علمی-کاربردی با تربیت این نیروها برای رفع نیاز کشور فعالیت مؤثر و قابل حمایتی دارد (باقری، ۱۳۹۸).

از ۱۳۸۱، مؤسسه آموزش عالی علمی-کاربردی بهزیستی و تأمین اجتماعی با در اختیار داشتن ۳۷ مرکز آموزشی، اقدام به برگزاری و پذیرش دانشجو در دوره‌های آموزشی منتهی به اخذ مدرک تحصیلی، کوتاه‌مدت و ضمن خدمت در حوزه بهزیستی، رفاه و تأمین اجتماعی در سراسر کشور می‌کند. شیوه برنامه‌ریزی این مراکز برگزاری جلسات کارشناسی با دفاتر سازمان بهزیستی کشور با تدوین تک‌پودمان و تک‌درس و دوره کوتاه‌مدت و هماهنگی با معاونت‌های تخصصی سازمان‌ها و دیگر حوزه‌های وزارت

اعضای آن هستند. انجمن کودکان استثنایی بر بهبود کیفیت آموزش ویژه و عمومی متمرکز است. برای دستیابی به این هدف، این شورا با آموزش و پرورش ایالتی و محلی، دولت فدرال و سایر سازمان‌های آموزشی همکاری می‌کند. ترغیب به رشد حرفه‌ای اعضا، انتشار یافته‌های تحقیقی و اطلاعات در زمینه آموزش کودکان استثنایی از راه کنوانسیون‌ها، همایش‌ها، وبسایت CEC و نشریات، کتاب‌ها و فیلم‌ها، تلاش برای ارتقاء قوانینی برای پشتیبانی کودکان دارای نیازهای خاص از جمله فعالیت‌های این مرکز است (Kuren, ۲۰۲۰).

هندوستان در زمینه ارائه آموزش برای افراد خاص تجربه‌های قابل توجهی دارد. نخستین بار در ۱۹۸۴، شورای توانبخشی هند (RCI) تأسیس شد. این شورا نهادی قانونی است که وظیفه تنظیم و نظارت بر برنامه‌های آموزشی را برای آماده‌سازی متخصصان و پرسنل برای خدمت به افراد معلول برعهده دارد. در ۱۹۹۳، شورای توانبخشی هند تصویب کرد که همه متخصصان و پرسنل جدید که به افراد معلول خدمت می‌کنند، موظف‌اند مدرک کارشناسی ارشد داشته باشند و ملزم به شرکت در آموزش‌هایی معین و همچنین ثبت‌نام در شورا هستند. انستیتوی ملی معلولان ذهنی (NIMH) تحت نظارت شورای توانبخشی هند قرار دارد و در ایجاد و طراحی مدل‌های مناسب مراقبت از افراد دارای عقب‌ماندگی ذهنی تلاش می‌کند. همچنین تحقیقات و هماهنگی‌هایی در زمینه ارزیابی، آموزش و مدیریت مهارت برای این افراد ارائه می‌کند. آموزش مستقیم پرسنل برای خدمت به کودکان و بزرگسالان دارای عقب‌ماندگی ذهنی در کشور نیز از سوی این انستیتو اداره می‌شود.

این سازمان سه برنامه اصلی را برای افراد ناتوان ارائه می‌کند: ۱. مدرک کارشناسی عقب‌ماندگی ذهنی (BMR)؛ ۲. یک دیپلم در آموزش ویژه در زمینه‌های آموزش حرفه‌ای و اشتغال که حدود یک سال طول می‌کشد؛ و ۳. برنامه‌های آموزشی کوتاه‌مدت با بازه زمانی دو روزه تا سه‌هفته‌ای برای متخصصان عقب‌ماندگی ذهنی (آموزش کارآموزی) و والدین. افزون بر این موارد، این سازمان حدود ده برنامه

تعاون، کار و رفاه اجتماعی می‌باشد. آموزش عالی علمی-کاربردی بهزیستی و تأمین اجتماعی زیر حمایت وزارت تعاون، کار و امور اجتماعی با راه‌اندازی شش مرکز آموزش علمی-کاربردی بهزیستی و تأمین اجتماعی دولتی و غیردولتی در شهرستان‌های میبد، جهرم، قم و اردبیل فعالیت‌های خود را گسترش داده است. همچنین راه‌اندازی کانون کارآفرینی و بنیاد نخبگان در مؤسسه و ظرفیت‌سازی برای برگزاری دوره‌های آموزش کوتاه‌مدت به‌ویژه برای مراکز غیردولتی وابسته نظیر مهدهای کودک، مراکز معلولان جسمی-حرکتی، ذهنی، مراکز ترک اعتیاد، مراکز مشاوره و مانند آن از جمله سیاست‌ها و رویکردهای این مؤسسه می‌باشد (وزارت تعاون، کار و امور اجتماعی، ۱۳۹۸).

سازمان بهزیستی، که با تصویب شورای انقلاب فعالیتش را در ۱۳۵۹ آغاز کرد، هم‌اکنون در زمینه ارائه خدمات آموزشی به معلولان، آموزش مهارت‌های فنی و حرفه‌ای گروه‌های هدف و آموزش نیروی انسانی موردنیاز خدمات بهزیستی در کشور فعالیت دارد (قربانی، ۱۳۹۶). نتایج پژوهشی در بررسی اثربخشی حرفه‌آموزی طبق الگوی سازمان بهزیستی در توانمندسازی معلولان ذهنی جسمی نشان داد که تأثیر معناداری در بهبود خودتنظیمی، خودکارآمدی و توانمندسازی روان‌شناختی آزمودنی‌های این پژوهش داشته است و می‌تواند منجر به بهبود توانایی‌های شناختی و حافظه و کاهش مشکلات اضطراب و افسردگی‌شان نیز گردد (قاسمیان و محله، ۱۳۹۵).

دوره کاردانی مربی کودکان استثنایی کم‌توان ذهنی که دانشگاه جامع علمی-کاربردی ارائه می‌دهد به برنامه‌ای آموزشی اطلاق می‌شود که دانشجویان ضمن یادگیری مجموعه‌ای از دانش‌ها و مهارت‌های کاربردی بتوانند امور آموزش و تربیت کودکان کم‌توان ذهنی را به‌نحو مطلوبی انجام دهند. مطابق با نظام آموزش‌های علمی-کاربردی، طول دوره دو تا سه سال است که دروس عملی و نظری آن به‌صورت واحد ارائه می‌شود (دانشگاه جامع علمی-کاربردی، ۱۳۹۷).

پیشگامان آموزش و پرورش خاص در دهه‌های گذشته

معتقد بودند تمرکز کودکان دارای نیازهای خاص، معلمان آموزش خاص و امکانات و تجهیزات خاص در یک محیط باعث تسهیل در ارائه خدمات شده و امکان رشد مهارت‌های حرفه‌ای کودکان در چنین محیط‌هایی بیشتر می‌شود. اما انتقادات نسبت به جداسازی آموزش کودکان استثنایی، شعله‌نهدت یکپارچه‌سازی و فراگیرسازی را فروزان کرد. هدف از فراگیرسازی این است که همه کودکان اعم از عادی و افراد با نیازهای ویژه در صورت ممکن در یک محیط، در کنار هم و با هم آموزش دیده و از فرصت‌های آموزشی برابر برخوردار شوند. با توجه به مزایای زیاد آموزش تلفیقی، این روند در کشور ما شکل نگرفته است و اگر در مواردی شاهد تلفیق دانش‌آموزان با نیازهای خاص با کودکان عادی هستیم، بیشتر از روی اجبار و نبود امکانات بوده است (صیامی و همکاران، ۱۳۹۳).

آنچه باید در کشور ما در خصوص برنامه‌های مداخله‌ای مناسب و متناسب با نیازهای خاص بیش از هر چیز مورد توجه قرار گیرد جنبه‌های فرهنگی و شرایط اجتماعی و انطباق برنامه‌های مداخله‌ای مدون می‌باشد. دستیابی به چنین مطلوبی مستلزم توجه بیشتر و همکاری همه‌جانبه و حمایت سازمان‌ها، مسئولان و دست‌اندرکاران است. اهمیت و ضرورت آموزش این شیوه‌ها و مهارت‌ها زمانی مشخص می‌شود که بدانیم آموزش آنها موجب ارتقاء توانایی‌های روانی و اجتماعی می‌شود. این توانایی‌ها فرد را برای برخورد مؤثر با کشمکش‌ها و موقعیت‌های زندگی یاری می‌بخشد و به او کمک می‌کند تا با سایر انسان‌ها، جامعه، فرهنگ و محیط خود مثبت و سازگارانه عمل کند و سلامت روانی خود را تأمین کند. بدین ترتیب آموزش و تمرین این مهارت‌ها موجب تقویت یا تغییر نگرانی‌ها، ارزش‌ها و رفتار انسان می‌شود (قلیچ بیکی، ۱۳۹۳).

افزون بر اهمیت اقدامات انجام‌شده از سوی دولت‌ها در تدوین برنامه‌ها و تأمین منابع موجود، باید توجه داشت که آموزشگران، والدین، دانش‌آموزان، متخصصان و کل جامعه باید نگرش مثبتی نسبت به نقش آموزش مهارت‌های خاص این افراد داشته باشند تا این امر به موفقیت برسد. بنابراین،

آموزش‌های علمی-کاربردی ویژه گروه‌های خاص

۲(۴)، ۱۷۵-۱۸۸.

قربانی ح. ر. (۱۳۹۶). اصلی‌ترین وظایف سازمان بهزیستی چیست؟
باشگاه خبرنگاران جوان. قابل‌بازیابی در: <https://www.yjc.ir/fa/news/۶۰۵۲۲۸۹>

قلیچ بیکی، ا. (۱۳۹۳). شیوه‌های مؤثر آموزش و توانبخشی دانش‌آموزان با نیازهای ویژه، نخستین همایش ملی توانمندسازی فردی اجتماعی افراد با نیازهای ویژه، خراسان جنوبی - قاین، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قائنات. قابل‌بازیابی در: https://www.civilica.com/Paper-ISEPP۰۱-ISEPP۰۱_۰۷۹.html

وزارت تعاون، کار و امور اجتماعی (۱۳۹۸). مؤسسه آموزش عالی علمی کاربردی بهزیستی و تأمین اجتماعی. قابل‌بازیابی در: <https://www.mcls.gov.ir/fa/gozareshkhedmat/elmikarbordi>

Butler, L.S., Boivin, N. E. & Campbell, E. J. (۲۰۱۰). Non-classroom special education effectiveness for students with severe developmental, emotional and behavioral disorders. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, ۲, ۱۶۸۰-۱۶۸۶.

Granados, A. C. (۲۰۱۲). *Vocational education and training. Policy and practice in the field of special needs*. European agency for development in special needs education, Odense, Denmark, ۶۲ p. Retrieved from: <http://www.european-agency.org/agency-projects/vocational-education-and-training/vet-files/VET-LiteratureReview.pdf> "blank".

International Labour Organization (۲۰۰۸). *Skills for improved productivity, employment growth and development*. International Labour Conference, ۹۷th Session. Retrieved from: http://ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@relconf/documents/meetingdocument/wcms_۰۹۲۰۵۴.pdf

International Labour Organization (۲۰۱۷). Including persons with disabilities in technical and vocational education and training: A guide for administrators and Instructors to Disability Inclusion. Retrieved from: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/---ilodhaka/documents/publication/wcms_۵۴۳۳۰۴.pdf.

Khalifa, M. & Abdul Aziz, A. W. (۲۰۱۰). *Policies to improve capacity of technical education and vocational training to meet SME's needs*. pp ۱۱. Palestine Economic Policy Research Institute (MAS). Jerusalem and Ramallah. Retrieved from: http://www.lacs.ps/documents/Show.aspx?ATT_ID=۴۱۹۹.

Khosravipour, B. & Soleimanpour, M. R. (۲۰۱۲). Comparison of students' entrepreneurship spirit in agricultural scientific-applied higher education centers of Iran. *American-Eurasian journal of agricultural and environment society*, ۱۲ (۸), ۱۰۱۲-۱۰۱۵.

در برنامه‌های آموزشی پیش‌بینی‌شده، ارائه آموزش‌هایی برای تقویت نگرش مثبت افراد و به‌خصوص آموزشگران حائز اهمیت ویژه است.

کتاب‌شناسی

ابوالقاسمی، م.، زینلی‌پور، ح.، شیخی‌فینی، ع. ا. و عصاره، ع. ر. (۱۳۹۸). طراحی و اعتباربخشی الگوی برنامه درسی تفکیکی برای دانش‌آموزان با استعدادهای درخشان شهر اصفهان. *فصلنامه کودکان/استثنایی*، ۱۹(۳)، ۱۴-۳۶.

افروز، غ. ع. (۱۳۸۰). کودکان استثنایی کیستند؟ آموزش و پرورش استثنایی چیست؟. *نشریه ماهانه آموزشی-تربیتی پیوند*. ۲۶۸. صص ۲۰-۸ قابل‌بازیابی در: <http://ensani.ir/file/download/article/۲۰۱۰۱۲۱۱۰۹۳۸۴۱-۱>

باقری، ع. ر. (۱۳۹۸). دانشگاه جامع علمی-کاربردی تجربیات علمی و بین‌المللی در مراکز تحقیقاتی را بومی‌سازی می‌کند. قابل‌بازیابی در: <https://www.uast.ac.ir/fa/news/۴۸۲۴۰/>

دانشگاه جامع علمی-کاربردی (۱۳۹۷). سرفصل برنامه‌های مصوب علمی-کاربردی. قابل‌بازیابی در: <https://dec.uast.ac.ir/fa/page/۳۳۵>

خسروی‌پور، ب. و سلیمانپور، م. ر. (۱۳۹۳). تحلیل اثرات قابلیت‌های حرفه‌ای آموزشگران در موفقیت شغلی دانش‌آموختگان مراکز آموزش عالی علمی - کاربردی کشاورزی. *رهیافتی‌نودر مدیریت آموزشی*، شماره ۲۰، ۱۶۸-۱۵۳.

رضوی علوی، ز.، شکری، ا. و پورشهریار، ح. (۱۳۹۶). مدل‌یابی روابط بین‌کمالگرایی، هیجانانگیز و پیشرفت و بهزیستی تحصیلی در دانش‌آموزان تیزهوش: آزمون تغییرناپذیری جنسی. *فصلنامه روانشناسی افراد استثنایی*. ۷(۲۷)، ۹۵-۱۳۵.

سعیدی رضوانی، م. و بینقی، ت. (۱۳۸۲). تجارب جهانی و ملی دوره‌های علمی-کاربردی در زمینه اشتغال‌زایی، اولین همایش اشتغال و نظام آموزش عالی کشور، تهران، دانشگاه تربیت مدرس، قابل‌بازیابی در: https://www.civilica.com/Paper-ESHTEGHAL۰۱-ESHTEGHAL۰۱_۰۳۴.html

صیامی، م.، سالاری، ع.، بهلگردی، م. ع. و آسمانی، ا. (۱۳۹۳). آموزش تلفیقی یا تلفیق اجباری؟ لزوم حرکت به سمت فراگیرسازی (آموزش تلفیقی) دانش‌آموزان عادی با دانش‌آموزان با نیازهای خاص، نخستین همایش ملی توانمندسازی فردی اجتماعی افراد با نیازهای ویژه، خراسان جنوبی - قاین، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قائنات. قابل‌بازیابی در: https://www.civilica.com/Paper-ISEPP۰۱-ISEPP۰۱_۰۲۵۳.html

قاسمیان، ح. و محله، ر. (۱۳۹۵). اثربخشی حرفه‌آموزی طبق الگوی سازمان بهزیستی در توانمندسازی شناختی، خودتنظیمی و خود کارآمدی معلولان ذهنی جسمی. *مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی*.

National Institute for the Mentally Handicapped (NIMH)	انستیتوی ملی معلولان ذهنی
Best Buddies	بهترین دوستان
Optimizing strategies for integrating people with disabilities into work (OPTI-WORK)	راهبردهای بهینه‌سازی برای ادغام افراد معلول در کار
Rehabilitation Council of India (RCI)	شورای توانبخشی هند
Voice of the Retarded	صدای عقب‌افتاده
Bachelor's Degree in Mental Retardation (BMR)	مدرک کارشناسی عقب‌ماندگی ذهنی

Kiarie, M. W. (۲۰۰۶). Educational services for students with mental retardation in Kenya. *International Journal of Special Education*. Retrieved from: <http://kerd.ku.ac.ke/۱۲۳۴۵۶۷۸۹/۸۷۳>.

Kuren, L. V. (۲۰۲۰). *Council for exceptional children*. Retrieved from: <https://education.stateuniversity.com/pages/۱۸۸۹/Council-Exceptional-Children.html>.

Osondu, E. D. & Okon, I. U. (۲۰۱۳). *Talent identification: A panacea for agricultural and technical education*. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/۳۳۲۷۶۷۵۲۸_TALENT_IDENTIFICATION_A_PANACEA_FOR_ARCHITECTURAL_AND_TECHNICAL_EDUCATION

Ramon, R. R. & Gelabert, S. V. (۲۰۰۸). 'Including people with disabilities into the workplace in the Balearic Islands. *European Journal of Vocational Training*, ۴۵(۳) ۱۶۴-۱۸۱.

Raver, S. A. (۲۰۰۱). India: Training teachers for children with mental retardation. *International Journal of Special Education*, ۱۶(۱), ۵۲-۶۶.

Snell, M. E. (۲۰۱۹). *Education of individuals with mental retardation*. Retrieved from: <https://education.stateuniversity.com/pages/۲۲۲۵/Mental-Retardation-Education-Individuals-With.html>.

Texas Council for Developmental Disabilities. (۲۰۱۳). Retrieved from: <http://www.projectidealonline.org/v/intellectual-disabilities/>

Understood Team. (۲۰۲۰). *Understanding Special Education*. Retrieved from <https://www.understood.org/en/school-learning/special-services/>

UNESCO (۲۰۱۷). Technical vocational education and training (TVET). Retrieved from: <http://www.unesco.org/new/en/santiago/education/technical-vocational-education-and-training/>.

راضیه نامدار (عضو هیئت علمی دانشگاه شیراز)

معادل‌ها

Vocational Education and Training	آموزش حرفه‌ای و کارآموزی
Association for Persons with Severe Handicaps	انجمن افراد دارای معلولیت شدید
American Association on Intellectual and Developmental Disabilities	انجمن آمریکایی در زمینه ناتوانی‌های فکری و رشد
Council for Exceptional Children (CEC)	انجمن کودکان استثنایی
National Association for Down Syndrome	انجمن ملی سندرم داون